

Panorama Soruyor

“Birleşmiş Milletler ve Global Siyaset” - Ebru Canan-Sokullu - Aylin Ece Çiçek

Birleşmiş Milletler uluslar arasında savaş ve çatışmaların önlenmesi ve barışın tesis edilmesi için 1945 yılında kurulmuş bir uluslararası örgüt. Soğuk Savaş ve sonrası küresel sistem düşünüldüğünde bu misyonunu ne derece başarmış olduğunu söyleyebiliriz?

Türkiye, BM'nin kurucu üyelerinden. Türkiye'nin BM'yle ilişkileri proaktif işbirliği şeklinde yürütülmekte. Özellikle son yıllarda insani diplomasi alanında iş birliği oldukça önemli. Türkiye'nin BM ile ilişkilerini nasıl değerlendirebiliriz?

BM'nin sert ve yumuşak güç gerektiren faaliyetleri ve süreçlerinin güncel güvenlik sorunları karşısında ne derece etkili olduğunu düşünüyorsunuz?

1993'te, Zbigniew Brzezinski'nin, küresel siyasi sistemin küresel değişimlere bir tepki olarak “kontrolden çıkmış” olduğu fikrini ileri sürmesinden kısa bir süre sonra küreselleşmenin mevcut sistemi artan hareketlilik ve anlık iletişimin etkileri

sayesinde dönüştürerek sayısız *eski dünya* engelini ortadan kaldırdığı görüldü. Buna paralel olarak, uluslararası arena, artık küresel sonuçların şekillenmesinde önemli bir rol oynayan çeşitli aktörlerin ortaya çıkmasına tanıklık ediyordu. Brzezinski'nin tasvirlediği şekliyle, küreselleşmenin bu karanlık yüzü bugün yaygın yolsuzlukları, popülist milliyetçi hareketlerin yükselişini ve dünyanın çeşitli yerlerinde sonu gelmeyen çatışmaları körüklerken, etik ve ahlaki sorumlulukların zayıflamasına da yol açtı.

Prof. Dr. Ebru Canan-Sokullu
Bahçeşehir Üniversitesi

Dr. Aylin Ece Çiçek
İstanbul Üniversitesi

Tüm bu küresel meydan okumalar karşısında küresel yönetim kurumlarına duyulan güven, bu kurumların acil durumlar karşısındaki etki ve verimliliği çok daha büyük bir önem kazanmaktadır.

Dünyanın ve küresel toplumun yüz yüze kaldığı kaotik sosyo-politik gidişat, ancak ve ancak evrensel işbirliği ve küresel sorunlarla mücadelede liderlik edecek küresel yönetim kurumları aracılığıyla düzeltilebilir. Bu ise dünyayı daha barışçıl ve ekonomik büyümeyi daha sürdürülebilir kılmak için küresel toplumu hedefler belirleyerek, güvenlikten çevreye kadar uzanan uluslararası sorunları çözmek ilkesini gerçekleştirmeye çalışan Birleşmiş Milletler'i (BM) 77. kuruluş yılında anlamayı gerektirir.

Uluslararası

barış ve güvenliğin geliştirilmesi; küresel toplum için işbirliğinin desteklenmesi ve insan haklarının korunması temel hedeflerinin kabul edildiği 1945

yılından bu yana, BM küresel, bölgesel ya da yerel çatışmaların çözümlenmesinde, askeri müdahaleler sonrasındaki barış süreçlerinin yürütülmesinde, çatışma sonrası yeniden yapılandırma süreçlerinde yerel ve bölgesel paydaşlarla kalıcı barışın tesis edilmesi yanı sıra küresel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için önemli çabaları destekledi, önemli barış ve kalkınma hedeflerini gerçekleştirdi. Fakat yine de BM'nin üye devletlerinin bir bileşkesi olduğu ve üye devletlerin desteklerinin BM'nin evrensel hedeflerini gerçekleştirmedeki önemli paydaşları olduğu unutulmaması gereken bir gerçektir. "Ulusal-evrensel", "çıkar-değer" ikilemleri BM'nin kurucu ilkesi olan barış ve güvenliğin daimi olmasının önemli vektörleridir. Türkiye, BM'nin kuruluşundan bu yana temel ilkelerini benimsemiş ve bu noktada önemli katkılar sunmuş yapıcı bir üyesidir.

Panorama Soruyor kuruluşunun 77. yılında BM'nin küresel sistemdeki rolü ve önemi ile ilgili görüşlerini almak için Çağrı Erhan, Menent Savaş Cazala, Harun Arıkan, Karel Valansi, Tarık Oğuzlu, Esra Pakin-Albayrakoğlu, Ahmet Özdemir ve

Ebru Demir ile görüştü. Değerli katkıları için kendilerine teşekkür eder, keyifli okumalar dileriz.

“Bu Yapısıyla BM Güvenlik Sorunlarını Önleyemez.”

Çağrı Erhan
Altınbaş Üniversitesi

Birleşmiş Milletler, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir daha o çapta bir savaş yaşanmasın diye kurulan Milletler Cemiyeti'nin başarısızlığından ders çıkartanlarca tasarlandı. BM Şartı'nın “amaçlar” ve “ilkeler” başlıklarına göz atılırsa, en öncelikli kuruluş gayesinin uluslararası barış ve güvenliğin ihlal edilmesinin önlenmesi olduğu görülür. Bunun temin edilmesi için etkili bir yaptırım organı olarak teşkil edilen Güvenlik Konseyi'nin, devletler arasındaki ihtilafların barışçıl yollarla çözülmesi temin edilemediği hallerde, zorlayıcı müeyyideler uygulayabilme yetkisiyle donatılmasının saldırganlığı önleyeceği düşünülmüştü. Zira BM'nin kurulmasından kısa bir süre sonra başlayan Soğuk Savaş, örgütün kurucuları arasındaki işbirliğinin tamamen rekabete dönüşmesine yol açtı. Kore Savaşı'ndan başlayarak, Süveyş Kanalı Savaşı gibi bir iki istisnai durum hariç, ABD ve SSCB arasındaki gerilim BM'nin barışı koruma ve saldırganı

cezalandırma fonksiyonlarını işlevsiz kıldı. Beş daimi üyenin Güvenlik Konseyi'nde kendi çıkarlarına aykırı kararlar çıkmasını engellemesi, sistemi paralize etti. Soğuk Savaş sonrasında da bu durum değişmedi. Güvenlik Konseyi Bosna'dan, Filistin'e birçok vakada saldırıyı önleyemedi. Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın daimi üyelerce yapılan saldırıların önüne geçemedi. ABD'nin Irak, Rusya'nın Ukrayna, Fransa'nın Libya saldırıları bu çerçevede değerlendirilebilir.

Diğer yandan, beş daimi üyenin bir şekilde anlaştığı durumlarda, Soğuk Savaş sırasında da, sonrasında da uluslararası güvenlik sorunlarına müdahale söz konusu olabildi. Barış Gücü operasyonları bu çerçevede ele alınmalıdır. Sonuç olarak, 77 yıl önce İkinci Dünya Savaşı'nın kazananları oldukları için kendilerine verilen imtiyazları, sıklıkla istismar etmekten imtina etmeyen beş daimi üye BM'nin barış ve güvenlik misyonundaki başarısızlığın mimarlarıdır.

Türkiye Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında BM Güvenlik Konseyi'nde görev almak için büyük çaba sarf etti. Başarılı da oldu. NATO üyeliğinden kaynaklanan blok siyaseti Türkiye'yi Soğuk Savaş yıllarında ister istemez Batılı müttefikleriyle aynı çizgide harekete zorladı. Sömürgeci kurtuluş mücadelesi veren Afrika ve Asya halklarına yaklaşımını bu perspektiften yorumlamak gerekir. Kıbrıs meselesinin Türk Dış Politikasının sıcak konusu haline gelmesi, Ankara'nın "üçüncü dünya" ülkelerinin hassasiyetlerine BM çatısı altında ilgi göstermesine yol açtı. Filistin meselesi ve Arap-İsrail anlaşmazlıklarında 1960'lardan itibaren benimsenen davranış kalıbının doğrudan doğruya Kıbrıs davasıyla ilgisi vardır. 1990'larda, diğer birçok ülke gibi, Türkiye'nin BM politikalarında da bir "yerini yeniden konumlama" çabalarının izini görebiliriz. Bu dönemde Türkiye bir yandan kendi yakın çevresinde -Karabağ, Bosna, Kosova, Filistin- meydana gelen gelişmelerin insani boyutlarını BM platformlarına taşımaya çalışırken, diğer yandan da BM'nin çatısı altında veya BM kararı ile kurulan Barış Gücü operasyonlarına aktif olarak katılmaya başladı. Bilhassa ABD'nin Irak saldırısından sonraki dönemde, insani diplomasinin Türk Dış Politikasının önemli argümanlarından biri olduğu, geliştirilen söylemin yanı sıra, devlet kurumları ve devlet destekli STK'lar üzerinden alanda müdahale yaklaşımının benimsendiği gözlemlenebilir. Kendi GSYH'ne oranla en fazla insani yardım veren ülke konumunda bulunan Türkiye, devletler arasındaki ihtilafların, insani krizlere yol açabilecek çatışmalara dönüşmeden çözülebilmeleri için başta "arabuluculuk konferansları" olmak üzere

çok taraflı “uzlaştırmacılık” faaliyetlerine hız verdi. Son 10 yıldır Türkiye tarafından dillendirilen BM Reformu’nun gerçekleşmesi beş daimi üyenin mutabakatıyla mümkün. Bugün için böyle bir mutabakat mümkün olmadığından Türkiye, Batı-Rusya gerginliği örneğinde görüldüğü gibi insani diplomasinin, Güvenlik Konseyi’nin kilitlendiği bir ortamda nasıl işletilebileceğinin çarpıcı örneklerini veriyor.

Birleşmiş Milletler, egemen devletlerin eşitliğini kutsayan Vestfalya Sistemi üzerine inşa edildi. Fakat daha temele ilk harcın atıldığı andan itibaren, egemen devletlerin o kadar da eşit olmadıkları, bazılarının daha eşit olduğu bir yapı kuruldu. BM sisteminde **“egemen devletler eşit; bazıları daha eşittir.”**

Hal böyle olunca, uluslararası güvenlik sorunlarını üçe ayırarak değerlendirmek gerekir. Birincisi, hiçbir daimi üyeyi doğrudan ilgilendirmeyen ya da bunların tamamının güvenliğini tehdit eden konular. Sert ve yumuşak güç unsurları rahatlıkla kullanılabilir. Sonuç alıcı adımlar atılabilir. İkincisi, bazı daimi üyeleri doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren sorunlar. Bunlarda genellikle daimi üyeler arasında pazarlık süreçleri işler. Ağırlıklı olarak yumuşak güç unsurlarına, nadiren de sert güç unsurlarına başvurulur. Genel Kurul’u harekete geçirmek zordur. Tercih kullanılırken maliyet hesabı yapılır. Üçüncüsü ise daimi üyelere biri veya birkaçının doğrudan taraf olduğu güvenlik sorunları. Böyle durumlarda Güvenlik Konseyi çalışamaz hale geleceğinden, Genel Kurul “barış için birleşme” formatında harekete geçirilir. Sert güç unsurlarına başvurulması söz konusu olamaz. Rusya-Ukrayna çatışması örneğindeki gibi yumuşak güce başvurulur.

“Küresel Siyasette Hesap Verebilir bir Güvenlik Konseyi Gereksinimi”

Doç.Dr. Menent Savaş Cazala

Galatasaray Üniversitesi

Suriye, Yemen, Sri Lanka, Myanmar veya Ukrayna gibi günümüzdeki önemli insancıl krizlere müdahale etmekte BM başarısız olmuştur. Bunun en önemli sebebi, Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üyeler arasında yaşanan anlaşmazlıklar, çıkar çatışmaları ve bunların sonucunda kullanılan veto hakkıdır.

Birleşmiş Milletler'in barışı koruma ve tesis etme konusunda ne kadar başarılı olduğu tartışmalı bir konudur. Özellikle Soğuk Savaş döneminde Güvenlik Konseyi'ndeki ideolojik ayrışmalar nedeniyle art arda ve karşılıklı kullanılan vetolar, bu organın etkili bir biçimde çalışmasını engellemiştir. Soğuk Savaş boyunca sadece 11 barışı koruma operasyonu yapılmış ve bunların hepsi BM Şartı'nın çatışmaların barışçıl yollarla çözülmesini öngören VI. Bölüm'ü kapsamında gerçekleştirilmiştir. Soğuk Savaş boyunca sadece 1960'da gerçekleşen

Kongo müdahalesinde iç savaş ortamının zorunlu kılması nedeniyle güç kullanımı bakımından VI. Bölüm'ün ötesine geçilmiş ancak bu operasyon sonunda hem kurumsal, hem finansal hem de siyasal bakımdan BM ağır bir bedel ödemiştir.

Soğuk Savaş'ın ardından özellikle 1990'lı yılların başında dünyanın birçok bölgesinde sayıları hızla artan çatışmalara müdahale edip barışın tesisini sağlama görevi BM'ye verilmiştir ancak örgütün bu iç savaşlara etkin bir şekilde müdahale edecek ne bir deneyimi ne de inkânı bulunmaktaydı. BM Şartı'nın güç

kullanımına da izin veren VII. Bölüm'ü kapsamında gerçekleşen müdahalelerden Somali ve Bosna başarısızlıkla sonuçlanmış; Ruanda soykırımı karşısında ise uluslararası toplum herhangi bir eylemde bulunamamıştır. Art arda gelen birçok başarısız müdahale sonucunda 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren BM, barışı koruma görevini bölgesel örgütlere devretmiş ve daha çok önleyici diplomasi faaliyetlerinde bulunmuştur. Kofi Annan'ın genel sekreterliği döneminde başlayan reform süreci ile barış operasyonları söz konusu olduğunda BM'nin temel aktör olması gerekliliği kabul edilmiştir.

Kurulduğu günden bu yana yetmişden fazla barış operasyonu gerçekleştiren BM'nin halen aktif 12 barış gücü bulunmaktadır. Bunların bazıları Kıbrıs'taki çok uluslu güç gibi Soğuk Savaş Dönemi'nden kalma bazıları da güncel misyonlardır. Ne var ki, Suriye, Yemen, Sri Lanka, Myanmar veya Ukrayna gibi günümüzdeki önemli insancıl krizlere müdahale etmekte BM başarısız olmuştur. Bunun en önemli sebebi, Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üyeler arasında yaşanan anlaşmazlıklar, çıkar çatışmaları ve bunların sonucunda kullanılan veto hakkıdır.

Birleşmiş Milletler bünyesinde birçok konuda proaktif bir üyelik yürüten Türkiye, özellikle Güvenlik Konseyi'nin reformu konusunda etkili bir aktördür. Daimi üyelerin ulusal çıkarları gereğince veto haklarını kullanmaları sonucunda yukarıda sayılan insancıl krizlere uluslararası toplumun müdahale edememiş olmasını açıkça eleştiren Türkiye, diğer üyeler nezdinde giderek artan bir destek bulmaktadır. **Dünyada şu anda mevcut insancıl krizlerden en çok etkilenen ülkelerden biri olan Türkiye'nin her türlü olumsuzluğa karşın insani yardımda öncü devletlerden biri olmaya devam etmesi, Güvenlik Konseyi reformu talebinin meşruiyetini daha da görünür kılmaktadır.** Savaş suçu, insanlığa karşı suçlar, etnik temizlik ve soykırım suçlarında daimi üyelerin veto hakkının askıya alınması girişiminin önde gelen bir savunucusu olan Türkiye, bu konudaki siyasi beyannameleri imzalamış ve daha fazla ülkenin imzacı olması için girişimlerde bulunmaktadır. Proaktif üyeliğin bir göstergesi olarak, 2009-2010 yılları arasında Güvenlik Konseyi'nin daimi

olmayan üyesi olarak seçilen Türkiye, daimi olmayan üye ülkelerin seçimlerinde aday olarak uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında etkin bir uluslararası politika yürütmek istemektedir.

1990'lı yılların başarısız müdahaleleri nedeniyle uluslararası barış ve güvenliğin korunması bağlamında bir meşruiyet krizine giren BM, günümüzde dünya

genelinde acil önlem alınmasını gerektiren 13 insancıl krize herhangi bir çözüm getirememekte ve sivil ölümleri her geçen gün artarak devam etmektedir.

Şüphesiz, örgütün halen İkinci Dünya Savaşı'nın galiplerinin arasındaki dengeler gözetilerek yönetilmesi bu zayıflığın en temel sebeplerinden biridir.

Günümüzdeki bu krizlere etkin bir şekilde müdahale edebilmesi için üye devletler tarafından örgüte gerekli kurumsal destek sağlanmamakta, mali kaynak aktarımı yapılmamakta ve hepsinden önemlisi barışın tesisi için gerekli siyasi irade ortaya konamamaktadır. Ne var ki,

bu krizlere gerek yumuşak gerek sert güç kullanımı yöntemiyle etkin bir şekilde çözümler bulabilmek için BM'nin elinde yine de bazı araçlar bulunmaktadır.

Bunlardan biri "önleyici diplomasi"dir. Toplumlar arası gerilimler ve anlaşmazlıkları çatışmaya varmadan barışçıl yöntemlerle yatıştırmayı hedefleyen önleyici diplomasi, 1992'de dönemin Genel Sekreteri Boutros-Ghali'nin kaleme aldığı *Agenda for Peace*'den bu yana

BM için giderek artan öneme sahip bir mekanizma olarak kullanılmaktadır. Bir diğer

araç 2005 yılında BM Dünya Zirvesi'nde kabul edilen Koruma Sorumluluğu 'dur. Buna

göre, her bir devletin kendi vatandaşlarını savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, etnik temizlik ve soykırıma karşı korumakla yükümlü olduğu;

uluslararası toplumun devletlere koruma sorumluluğunu yerine getirirken destekçi olması gerektiği; bir devlet koruma sorumluluğunu yerine getiremez

veya yerine getirmek istemez ise uluslararası toplumun koruma sorumluluğunu yerine getirmesi sonuç bildirgesinin 138. ve 139. paragraflarında karara

bağlanmıştır. 2011'de gerçekleştirilen Libya ve hemen ardından Fildişi Sahili

Müdahaleleri Koruma sorumluluğu kapsamında gerçekleştirilen ve güç kullanılan iki örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Libya müdahalesinin yapılış

şekli ve ardından gelen tartışma sonucunda Rusya Federasyonu ve Çin, Koruma Sorumluluğu'nun Suriye krizi bağlamında uygulamaya konulmasını veto haklarını

kullanarak engellemişler ve yukarıda saydığımız diğer krizlere de herhangi bir müdahalenin gerçekleşmesine imkân tanımamışlardır.

2022 Ukrayna Savaşı ile BM'nin kolektif güvenlik zafiyeti bir kez daha gündem olmuştur. Veto hakkının Güvenlik Konseyi'ni bir çıkarlar çatışması arenasına döndürmesi ve bu organın uluslararası barış ve güvenliği sağlama görevini yerine getirememesi karşısında BM Genel Kurulu 26 Nisan 2022'de tarihi bir kararı kabul etmiş ve Güvenlik Konseyi daimi üyelerini veto haklarını kullanmaları durumunda hesap vermeye ve bu kararlarının uluslararası hukuka uygunluğunu ispatlamaya davet etmiştir. Elbette, **Genel Kurul kararları tavsiye niteliğinde olmakla beraber uluslararası toplumdaki beklenti ve iradeyi yansıtması bakımından önem taşımaktadır. Güvenlik Konseyi'nin iyi işlediği bir düzen, BM'nin meşruiyetini daha güçlü kılarak örgütün uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında daha etkili bir aktör olmasını sağlayacaktır.**

***** ***** ***** *****

Prof. Dr. Harun Arıkan
Çukurova Üniversitesi

“Birleşmiş Milletler: Bazen Birleşmiş, Bazen Birleşememiş!”

Birleşmiş Milletler Kuruluş Şartı'nda, 20. yüzyılın ilk yarısında meydana gelen I. ve II. Dünya Savaşlarına neden olan unsurları ortadan kaldırmak, olası savaşları ve barışa yönelik somut tehditleri önlemek ve küresel barış ve güvenliği korumak gibi hedefler açıkça belirtilmektedir. Ancak BM'nin kuruluş tarihinden günümüze kadar, Kuruluş Şartı'nda yer alan amaçları uygulamada başarısız olduğu politikaların yanı sıra, başarılı olduğu politikalar da mevcuttur. BM'nin başarısız olarak değerlendirilebileceği alanları genel anlamda dört başlık altında sıralayabiliriz:

İlk alan devletlerin güç yarışı ile ilintilidir (özelikle BM Güvenlik Konseyi Daimi Üyeleri arasında yaşanan güç rekabeti). BM karar organları, ilgili Örgütün Şartında ve Genel Kurulun kararlarında yer alan Prensipler ve İlkeler dizinini ve barışçıl değerleri ikinci plana itmişlerdir. Özellikle Soğuk Savaş süresince, BM'nin "ortak değerleri" yerine, iki kutuplu dünyanın "ideolojik değerleri" öncelenmiştir. İkinci olarak, BM, Soğuk Savaş sonrası süreçte hızla değişen küresel siyasetin, güvenliğin ve ekonominin ürettiği sorunlara etkin çözüm bulma konusunda, hem kurumsal kapasite, hem de politikalar düzeyinde yetersiz kalmıştır. Özellikle BM'nin, Soğuk Savaş sonrası güvenlik paradigmasında yaşanan değişimlerle birlikte, bölgesel alt sistemlerde yaşanan devletler-arası ve devlet içinde yaşanan etnik, dinsel ve insan hakları temelli çatışmalarda oynadığı rol yetersiz kalmış ve BM, Afrika, Ortadoğu, Balkanlar gibi bölgelerde yaşanan çatışmalarda düşük profil sergilemiştir. BM'nin başarısız olarak değerlendireceğimiz bir başka alan, devletlerin silahlanma yarışını kontrol altına alma konusunda yetersiz kalmasıdır. Özellikle Soğuk Savaş süresince BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri, nükleer silahların yayılmasını önleme ve konvansiyonel silahlarda indirim gibi konularda bazı taahhütlerde bulunmuş olsalar da, silahlanma yarışı devletlerarasında sürekli artış göstermiştir. Bu bağlamda dünyanın en fazla silah üreten ve satan ülkelerin barışı korumakla görevli BM Konseyi Daimi Üyeleri olması, BM'yi bir dayanak /inandırıcılık ikilemi ile karşı karşıya bırakmaktadır. Son olarak, BM, değişen şartlara uygun olarak kurumsal ve karar alma mekanizmalarını reforme etme konusunda başarısız olmuştur. 51 ülke ile kurulan BM'nin üye sayısı neredeyse dört kat artmasına rağmen, BM'nin kurumları ve karar alma mekanizmalarında önemli değişiklikler ortaya konmamıştır.

Fakat bu olumsuz alanların ötesinde BM'nin başarılı olduğu önemli alanlar da bulunmaktadır. Öncelikle, 1960'lar sonrası yaşanan "dekolonizasyon" sürecinde bağımsızlığını kazanan 80'e yakın ülkeye, uluslararası sisteme katılımı konusunda, siyasi, ekonomik, kurumsal ve teknik destek sağlayarak, bu sürecin daha yumuşak bir şekilde dönüşümüne katkı sağlamıştır. İkinci olarak, BM, insan haklarının korunması, göç, iç çatışmalar gibi küresel siyasetin devam eden sorunları karşısında devlet dışı aktörlerle etkin bir iletişim ağı oluşturma ve sorunların çözümü konusunda koordinasyon oluşturma vb. gibi alanlarda oldukça başarılı politikalar ortaya koymuştur. Üçüncü başarılı alan ise hayatın olağan akışı dışında gelişen doğal felaketler, deprem, krizler vb. gibi durumlarda, uluslararası yardım ve desteklerin planlanması, yürütülmesi ve koordine edilmesinde BM'nin çok önemli misyonlar yüklenmiş olmasıdır. Son olarak, her ne kadar BM savaşların önlenmesinde başarısız olsa da, savaş sonrası barışı koruma misyonu gerçekleştirme (*peacekeeping*), ve çatışmanın taraflarına erişebilme, insanı yardım koridoru oluşturma ve arabuluculuk gibi diplomatik araçları kullanmada etkin rol oynamıştır.

Türkiye, BM'de daha etkin bir aktör olabilir. BM'nin kurucu ülkeleri arasında yer alan Türkiye'nin BM nezdinde yürütülen faaliyetlerin çoğunluğuna aktif katılım sağladığı görülmektedir. Türkiye, 1951- 1952, 1954-1955, 1961-1962 ve 21 yüzyılın ilk çeyreğinde 2009-2010 yılları arasında BM Genel Kurulu tarafından Güvenlik Konseyi Geçici Üyesi olarak seçilmiştir. Ayrıca Türk diplomat ve siyasetçi Volkan Bozkır 2020 yılında 193 üyenin 178'inin oyu alınarak BM Genel Kurulu Başkanlığı'nı yürütmüştür. Türkiye'nin hem Avrupa Atlantik merkezli batı kurumlarına üyeliği, hem de İslam Konferansı gibi farklı uluslararası örgütlere aktif üyeliği ve kimlik olarak Doğu -Batı değerlerini birlikte taşıyabilme kapasitesi, Türkiye'yi BM nezdinde ayrıcalıklı bir konuma taşımaktadır. Bu bağlamda 2011 yılında Türkiye'nin BM çatısı altında yürütülen En az Gelişmiş Ülkeler Konferansı'na ev sahipliği yapması ve bu konferansta Kuzey-Güney arasında yaşanan gelir adaletsizliği, küresel yoksulluk ve gıda güvenliği gibi konuların gündeme taşınması, Türkiye'nin insani güvenlik alanında uluslararası işbirliğine katkısı olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, Türkiye BM çatısı altında yürütülen küresel insani yardım programlarına aktif olarak katılırken, (örneğin Dünya Gıda Programı ve BM İnsani Eşgüdüm Ofisinin düzenlediği yardım programlarına aktif katılma vs.), diğer yandan ikili düzeyde birçok ihtiyaç sahibi ülkelere resmi olarak, destek sağlamıştır. Türkiye'nin karşılaştırmalı olarak

ekonomik büyüklüğü ve kendi içerisinde yaşadığı ekonomik zorluklar değerlendirildiğinde, insani yardımlarına devam etmesi Türkiye'nin bu konuda çabalarını ortaya koymaktadır. Ancak bu yardımların ihtiyaç sahibi ülkelere dağılımında dinsel, kültürel ve taraflar arasındaki siyasi ilişkiler gibi sübjektif öğelerden çok, ülkelerin yoksulluk ve ihtiyacı gibi insani unsurlara daha fazla ağırlık verilmelidir.

BM'nin sert gücü tamamen BM Güvenlik Konseyi üyelerinin kararına bağlıdır. BM Güvenlik Konseyi güç kullanma konusunda oybirliğiyle karar aldığı takdirde, BM şüphesiz bir sert güç olarak uluslararası sorunların çözümünde (örneğin Kore Savaşı ve 1991 1. Körfez Savaşı'nda olduğu gibi) etkin bir aktör olarak ortaya çıkabiliyor. Günümüzde bölgesel alt sistemlerde yaşanan devletlerarası veya devlet içi çatışmalar, insan haklarının kitlesel ve sistematik ihlali gibi konular düşünüldüğünde, BM'nin sert gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Yakın tarihte yaşanan Bosna, Kosova savaşları, Ruanda'da yaşanan etnik temizlik ve insan hakları ihlalleri, günümüzde yaşanan Suriye İç Savaşı ve Rusya-Ukrayna Savaşı, küresel ve bölgesel güvenliği yakından ilgilendirmektedir. Bu bağlamda BM gibi Kuruluş Beyannamesi'nde barışı korumak olan uluslararası örgütün, daha etkin rol alması beklenmektedir. Ancak, BM'nin mevcut karar alma mekanizması ve devlet merkezli değerler üzerinden yürütülen uluslararası siyaset düşünüldüğünde, BM'nin sert gücünün inşa edilmesi, yakın gelecekte olası bir politika değişimi olarak gözükmemektedir.

BM'nin yumuşak

güç gerektiren küresel konularda inisiyatif alması, örgütsel ve yönetsel kapasite, uluslararası meşruiyet ve sorunun nitelikleri açısından daha kolay olduğu görülmektedir. Özellikle insani

yardımların koordine edilmesi, arabuluculuk ve küresel sorunların önemi konusunda farkındalık oluşturma gibi konular, BM oldukça başarılı olduğu

alanlardır. BM'nin yumuşak gücünü etkin kullanabilmesi belirli

ölçüde BM Genel Sekreterinin kişisel beceri ve diplomatik yeteneği ile de

ilgilidir. **BM Genel Sekreterliği'nin**

diplomatik niteliği önemlidir. 1950'lerin sonlarında BM Genel Sekreterliği'ni

yürüten Dag Hammarskjold bu bağlamda öne çıkan Genel Sekreterlerden biri olmuştur.

“BM’nin reform ihtiyacı ve insani diplomasinin artan önemi”

Karel Valansi

Gazeteci- Yazar, T24, Şalom Gazetesi

Birleşmiş

Milletler geçmiş dönem Genel Sekreterlerinden Kofi Annan’ın önemli bir sözü

vardır; “Birleşmiş Milletler’e bir alternatif yok. Hala insanlığın en iyi son umudu” demişti 1997’de. Bu sözü hala geçerli. BM’nin bir alternatifi yok ve günümüzde dünyada barışı korumak ve ülkeler arası işbirliğini güçlendirmek için yeni bir uluslararası örgütü sıfırdan kurma lüksümüz bulunmuyor. İstense bile, değişen güç odakları, devlet dışı aktörler, farklılaşan öncelikler ile devletlerin yeniden bir örgüt kurabilmek için gerekli olan hedefler veya değerlerde dahi anlaşmakta zorlanacağını öngörmek mümkün.

Öte

yandan BM ideal yapıdan uzakta. BM, İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden böylesine yıkıcı bir savaşın yaşanmaması, barışı tesis etmek ve gelecek

nesilleri savaş acısından korumak umuduyla, o dönemin gerçeklerine göre kurgulanmıştı. **Ancak BM'nin günün şartlarına, dönemin ihtiyaçlarına göre kendini sürekli yenilemesi ve daha dinamik bir yapıya kavuşması lazım.** BM'nin kuruluşundan bu yana hem üye sayısı önemli bir oranda arttı, hem de çalışma alanları genişledi. Bu durum BM'nin uluslararası konumunu güçlendirirken aynı zamanda örgütü hem hantallaştırıyor, hem de karar almayı zorlaştırıyor.

BM'nin reform ihtiyacı ise hiç bitmiyor. Ana hedef güç kullanımını sınırlayan, barışçıl çatışma çözümünü teşvik eden, hukukun üstünlüğünü destekleyen ve insan haklarını önceleyen ilkelere saygı duyan üyelerin işbirliğini oluşturmak olmalı. Güvenin ve diyalogun oluşacağı böylesi bir ortamda hem çatışmalar kontrol altına alınabilir hem çevre, salgın gibi tüm ülkeleri ilgilendiren konularda işbirliği teşvik edilebilir. Tabi bunun için de büyük veya küçük, fakir veya zengin, gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin sistemdeki paylarının garantiye alınması ve güçlü ülkeleri de kontrol altına alabilecek bir sistem geliştirilmeli.

BM barışı tesis etmede, ülkelerin egemenliğini korumada yetersiz kaldığını görebiliyoruz. Ancak başka bir alternatif olamadığına göre reform bu konuda başvurulabilecek tek çare

olarak kalıyor. Nitekim Eylül 2024'te New York'ta düzenlenecek olan "Geleceğin Zirvesi" bu konuları görüşmek üzere tüm üye ülke liderlerini bir araya getirecek. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in sözleriyle, "Bugün yaptığımız ya da yapamadığımız seçimler daha fazla çöküşe ya da daha yeşil, daha iyi, daha güvenli bir gelecek için atılıma neden olabilir."

Türkiye

ise BM'nin kurucu üyelerinden biri. BM bütçesine ve kurumlarına katkı veren, tarihi ilişkileri ve coğrafi konumuyla öne çıkan, özellikle güvenlik konseyinin yeniden yapılanması gerektiği konusundaki eleştirisini açıkça ifade eden bir ülke. İnsani diplomasi ise genelde sivil toplum örgütleri veya bazı BM kurumlarıyla özdeşleşen bir konuydu yakın zamana kadar. Ancak günümüzde Türkiye

dâhil birçok ülke insani diplomasiyi bir dış politika aracı olarak kullanmakta. Bu terimi ilk 2013'te dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'ndan duymuştuk. Davutoğlu'nun "Türk dış politikasının en önemli unsuru" olarak tanımladığı insani diplomasi, özellikle Somali, Myanmar, Afganistan gibi kriz bölgelerinde ve Suriyeli mültecilere yönelik açık kapı politikasında ön plana çıktı. BM Güvenlik Konseyi'nin var olan yapısı nedeniyle bu tür insani krizlerde yetersiz kaldığını savunan **Türkiye, küresel çapta**

insani güvenliğin ön plana çıkarılmasını destekliyor ve BM'de daha kapsayıcı

bir sistemin oluşturulmasının amaçlanması gerektiğini savunuyor.

***** ***** ***** *****

"BM düzeni, değişen dünya dengeleri ve Türkiye "

Prof. Dr. Tarık Oğuzlu

Soğuk Savaş ve sonrasında büyük güçler arası ilişkilerde doğrudan bir savaş yaşanmadığını görüyoruz. Bunun temel nedeninin BM'nin varlığı olduğunu söylemek

çok doğru olmayabilir. Güçler dengesinin oluşumu ve nükleer silahların varlığı küresel aktörleri doğrudan birbirlerini hedef alma noktasında caydıran asıl

sebeptir. Bunun yanında, **BM'nin**

varlığı ve barışı koruma operasyonları bağlamında biriktirdiği tecrübe iç savaş

ve vekâlet savaşları tarzındaki askeri çatışmaların, ortaya çıkmasından ziyade,

daha üst düzeylere tırmanmasını önlemiş olabilir.

“Uluslararası çatışmaların önlenmesinde BM ve diğer uluslararası örgütlerle kural temelli dünya düzeni mi, yoksa güçler dengesi ve hayatta kalma kaygısı mı daha etkilidir?” sorusu bu noktada Uluslararası İlişkiler akademik disiplinin temel tartışma konularından biri olmaya devam edecektir.

Türkiye orta ölçekli güç kapasitesine sahip bir ticaret devleti.

Uluslararası sistemin liberal/Kantçı prensip ve değerler üzerine oturması Türkiye gibi ülkelerin işine gelir. Büyük güçlerin sınırlandırıldığı, küçük ve orta ölçekli güçlerin kendilerini güvende hissedip manevra kabiliyetlerinin fazla olduğu yapılar Türkiye'nin çıkarıdır. Türkiye'yi öne çıkarabilecek ve büyük güçleri sınırlandıracak bütün uluslararası kurum ve pratikler Türkiye'nin faydasına olur. İnsani diplomasi odaklı dış politika yaklaşımı kural temelli dünya düzeninin oluşmasında önemlidir. Türkiye'nin bu yöndeki çabaları BM düzeninin ruhuyla oldukça uyumludur.

BM'nin son yıllarda giderek etkisiz olmaya başladığı konusunda uluslararası camiada yaygın bir kanaat var. Değişen güç dengelerinin ve Batı sonrası dünya gerçeğinin hem BM hem de küresel yönetişimin diğer kurumlarında dikkate alınması ve bu kurumların ciddi bir reform sürecine tabi tutulmaları

uluslararası barış ve istikrarın tesis edilmesinde çok önemlidir. Geleneksel güvenlik konularının yanında, iklim değişikliği, göç hareketleri ve salgın hastalıklar gibi bütün insanlık ailesini ve gezegenimizin tamamını etkileyen konular çok daha önemli olmaya başlamıştır. Böyle bir konjunktürde devlet egemenliği, devletler-arası ilişkilerin belirleyiciliği ve devletlerin iç işlerine karışılmaması prensipleri üzerine inşa edilen BM düzeni ne kadar başarılı olabilir sorusu ciddi tartışmaları hak ediyor.

***** ***** ***** *****

“Türkiye, uluslararası istikrarın korunması adına BM barış misyonlarına asker ve sivil personel katkısı sağlayan ülkelerden olup, BM İnsani İşler Eşgüdüm Ofisi (OCHA) ve Dünya Gıda Programı (WFP) üzerinden gerçekleştirdiği küresel insani yardımlarla da öne çıkmaktadır. İstanbul’un BM bakımından bir merkez haline dönüştürülmesi hayali türlü şekillerde somutlaşmıştır. Türkiye’nin özellikle Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’ne yönelik samimi çabaları, tarafları yakınlaştıracak bir faktör olabilir.”

Doç.Dr. Esra Pakin Albayrakoğlu
Bahçeşehir Üniversitesi

Birleşmiş Milletler uluslararası savaflara (örneğin, Rusya-Ukrayna ve Azerbaycan-Ermenistan), sınır çatışmalarına (örneğin, Kırgızistan-Tacikistan ve Keşmir), özellikle Arap Baharı sonrasında Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da gözlenen vekâlet savaflarına (örneğin, Suriye ve Libya) ve devlet-dışı aktörlerin (örneğin, IŞİD ve El Kaide) yine yoğunlukla bu coğrafyada yol açtığı istikrarsızlıklara çözüm üretmeyen bir kuruluş tablosu çizmektedir. Güvenlik Konseyi üyelerinin öznel çıkarları doğrultusunda kullandıkları veto hakları, erken uyarı ve denetim mekanizmalarının yetersizliği, yaptırımların işlevsizliği ve bürokratik hantallık gibi eleştirilere maruz kalan BM, çevre meseleleri, gıda krizi, cinsiyet eşitsizliği ve göçler gibi sınır aşan problemlerin bertaraf edilmesinde de yeterince etkin bir performans sergileyememektedir. Kadınlar, Barış ve Güvenlik Ajandası gibi olumlu ve faydalı pek çok girişime yönelik Ulusal Eylem Planları'nın hazırlanması hayli ağır ilerlemekte, yaptırım kararlarına ne şekilde uyulduğuna dair sunulması gereken raporlar sınırlı sayıda ülke tarafından ibraz edilmekte.

Türkiye, uluslararası istikrarın korunması adına BM barış misyonlarına asker ve sivil personel katkısı sağlayan ülkelerden olup, BM İnsani İşler Eşgüdüm Ofisi (OCHA) ve Dünya Gıda Programı (WFP) üzerinden

gerçekleştirdiği küresel insani yardımlarla da öne çıkmaktadır. İstanbul'un BM

bakımından bir merkez haline dönüştürülmesi hayali türlü şekillerde somutlaşmıştır. Bugün BM Nüfus Fonu

UNFPA'nın Doğu Avrupa ve Orta Asya Bölgesel Ofisi, BM Kalkınma Programı UNDP'nin Uluslararası Kalkınmada Özel Sektör Merkezi, ve BM Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi'nin (UNWOMEN) Avrupa ve Orta Asya'dan sorumlu

bölgesel ofisi İstanbul'a yerleşmiştir. En Az Gelişmiş Ülkelere (EAGÜ) yönelik Teknoloji Bankası ise Gebze'de çalışmalarını yürütmektedir. BM sistemine türlü katkılarına rağmen Türkiye, bu hükümetler arası kuruluşun reform edilmesi gerekliliğini savunmakta ve bu minvalde BM Genel Sekreteri tarafından başlatılan üç sütunlu (barış ve güvenlik, yönetim, kalkınma) reform çabalarına da destek sunmaktadır.

Diğer taraftan Türkiye; bazı kriz coğrafyalarındaki vekâlet savaflarının bir parçası

olarak, insani yardımları resmi kalkınma yardımlarından önde tutarak, cinsiyet eşitliğine dair İstanbul Sözleşmesi'nden çekilerek veya BM tarafından türlü insan hakları ihlalleriyle suçlanarak, bu kuruluşa yaptığı katkıları sorgulatmaktadır. İlaveten Türkiye, AB üyeliği veya Yunanistan-Kıbrıs meselesinde BM üyelerinden gerekli ilgi ve desteği bir türlü yakalayamamıştır. Yakın dönem gelişmelerine bir örnek olarak, Türkiye ve BM'nin Rusya-Ukrayna Savaşı'nın yarattığı gıda krizine çözüm olarak aracılık ettiği Tahıl Koridoru anlaşması da, Rusya lideri Putin'in hedef bölgeler arasında gelişmemiş ülkelerin çok az sayıda yer aldığı iddialarıyla tehlikededir. Özetle Türkiye ve BM, gerek iç (Gezi eylemleri, kadına yönelik şiddet) gerekse dış gelişmelerden (İran nükleer meselesi) kaynaklanan gündem maddelerine her daim aynı gözle yaklaşmamış veya ortak projelerden beklenen verim alınamamıştır. **Türkiye'nin özellikle Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne yönelik samimi çabaları, tarafları yakınlaştıracak bir faktör olabilir.**

***** ***** ***** *****

“BM, bir ‘barış gücü operasyonunun çok ötesinde ufuklara açılmak, amaçlara varmak ve sorunlara çözüm olmak üzere kuruldu. BM birçok değişken ve dinamik bir dünya üzerinde çok sayıda soruna rağmen var olmaya devam eden bir süreçtir. Birleşmiş Milletler Üye Ülkelerin Katkılarıyla Başarılı Olabilir! “

Prof. Dr. Ahmet ÖZTÜRK
İstanbul Üniversitesi

Birleşmiş Milletler uluslar arasında savaş ve çatışmaların önlenmesi ve barışın tesis edilmesi için 1945 yılında kurulmuş bir uluslararası örgüt. Soğuk Savaş ve sonrası küresel sistem düşünüldüğünde bu misyonunu ne derece başarmış

olduğu öncelikle, Birleşmiş Milletler'in kuruluş amaçlarına ve kurulduktan sonra geçen uzun bir süredeki olaylara nasıl baktığımıza göre değişir.

Bir kere, BM iki önemli olaydan ve tecrübeden sonra kuruldu. Bunların biri, Birinci Dünya Savaşı ve bu savaş sonrasında kurulan ama kısa ömürlü olan Milletler Cemiyeti Örgütü ve bu örgütün başarısızlığı. İkincisi ise İkinci Dünya Savaşı'nda, savaşın başından BM örgütünün kurulduğu ana kadar geçen (1939-1945) dünyanın o güne kadar görmediği ölçekte ve etkide bir yıkımı ortaya çıkarmış olan son büyük savaşın savaş, çatışma ve barış çabaları yılları. Bu açılardan bakarsak BM, kuruluşundan bugüne kadar, büyük güçlerin de birbirlerine karşı doğrudan dâhil oldukları yeni bir büyük savaşın yaşanmamış olması veri alınarak başarılı bir örgüt olarak değerlendirilebilir. Bu değerlendirmeyi, Milletler Cemiyeti'nin kısa ömürlü ve başarısız bir örgüt olmuş olması da teyit eder veya destekler.

Buna ek olarak, BM'ye, zamanı, sınırları, kapsamı, kaynakları ve bütün strateji ve planları belli veya önceden belirlenebilir bir barış gücü veya askeri operasyon misyonu olarak bakmamak lazım. Eğer böyle bakılırsa BM, kuruluşunda arzu edilen bütün hedeflerine ulaşmış, başarılı bir örgüt olarak görünmez. Ancak, BM bir barış gücü operasyonunun çok ötesinde ufuklara, amaçlara ve sorunlara çözüm olmak üzere kuruldu. BM birçok değişken ve dinamik

üzerinde çok sayıda soruna rağmen var olmaya devam eden bir süreçtir. **BM Antlaşması'nın 'Giriş' ve 'I. Bölümü'nde'**

sayılan kuruluş amaçları ve ilkeleri dikkatle incelendiğinde, BM'in, zamandan,

belli bir coğrafyadan, ülke sınırlarından bağımsız olarak çok geniş ve büyük,

bir dizi sorumluluk altına girerek önemli prensipler üzerinde kurulmuş olduğunu

görüyoruz. Örneğin, BM'in uluslararası barışı tesis etme, dünyaya ve uluslara

güvenlik temin etme görevi, BM kuruluş amaçları ve ilkelerinin kendine özgü anlamı, etkisi ve kısıtları ile birlikte değerlendirilmelidir. Kaldı ki, bu amaçlara erişim konusunda savaşın ve kuvvet kullanmanın, kuvvet kullanma tehdidinin yasaklanmasının, uygulamada aksi örnekler hep olsa da, devletlere genel bir prensip olarak benimsetilmiş durumdadır. Bunun yanında, savaş hukuku ve uluslararası hukukun gelişmesine, insan haklarının tanımlanması ve yaygınlaştırılmasına, uluslararası kalkınma ve refahın artırılmasında BM organları ve alt kuruluşların önemli ve belirleyici katkıları olmuştur.

Nihai tahlilde, BM'i bu kadar çok sayıda devletin egemen uluslar olarak var olduğu bir dünyada, artan nüfus, kıt kaynaklar, adil olmayan paylaşım, silahlanma,

doğal afetler, çevre sorunları, hastalıklar gibi geniş, belirsiz ve ulusları ayrıştırıcı değişkenlerin varlığında, aradan geçen 77 yılda var olmaya devam eden evrensel bir kurum olarak, teknik ve yardımcı organları ve kuruluşlarıyla başarısız addetmek haksızlık olur. **BM**

başarısız bir örgüt değil zamanın ve günün değişen şartları altında reforme

edilmesi gereken bir başarı hikayesidir. Savaş, güvenlik, çevre, iklim sorunları, doğal afetler, ekonomik krizler, pandemi gibi sorunlara karşı BM'in zaman zaman etkisiz kaldığı durumlar BM'in değil, BM'i oluşturan devletlerin başarısızlığıdır. Her uluslararası örgüt gibi BM de kurucu ve üye devletlerin bu başarısızlıklarından payını doğal olarak almakta ve eleştirilere hedef olmaktadır.

Türkiye, kurucu bir ülke ve BM üyesi olarak başlangıcından beri, hem kendisinin doğrudan veya dolaylı olarak taraf olduğu uluslararası sorunların çözümünde, hem de doğrudan veya dolaylı olarak taraf olmadığı uluslararası sorunların müzakeresi, barışçıl ve hukuki yollardan çözümü konularında BM organları ve uluslararası hukukun işaret ettiği yöntem ve doğrultuda hareket etmeye özen göstermiştir. Her fırsatta BM organları ve operasyonlarında görev almaya çalışmış, Kore Savaşı'ndan yakın dönem uluslararası çatışma veya kriz alanlarına kadar BM barış girişimi ve misyonlarına diplomatik ve askeri katkı sağlamış bir ülkedir. Son yıllarda, özellikle Suriye, Irak, Mısır, Libya'daki gelişmeler ve son olarak Ukrayna'daki savaşta barışın yeniden tesis edilmesi

çabaları ve insani yardım konularında dünyanın çok çok önünde yer almıştır. Buna ilave olarak, Türkiye uzun bir süredir BM'i amaçlarından ve ilkelerinden uzak tutan kurumsal yapı ve hantallığın, örgütü zayıflatan ve aksiyon alamama gibi durum veya sonuçların temel nedeni olan yapısal ve temel sorunlarda BM'in reforme edilmesi çabaları ve ihtiyacını en fazla dile getiren ülkelerden biri olmuştur.

Birleşmiş Milletler'in sert güç kullanma imkân ve yeteneklerinin sınırları var ve bu Güvenlik Konseyi'nin yapısından kaynaklanıyor. Güvenlik Konseyi'ndeki beş daimi üyeye karşı ve daha da kötüsü beş daimi üyenin birinin veya bir kaçının dolaylı olarak taraf olduğu kriz ve sorunlarda veya bu ülkelerin BM Güvenlik Konseyi'ndeki oylamalarda veto oyu kullanarak desteklediği devletlerin uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden eylemlerine karşı BM sisteminden sert güç unsurları, bir başka deyişle askeri seçenekler kullanılarak bir çözüm çıkarmak imkânsız.

Güvenlik Konseyi'nde veto hakkına sahip beş sürekli üyenin ayrıca uluslararası sistemde birer nükleer devlet olmalarını da hesaba katarsak, bu devletlere karşı, bu devletlerin uluslararası hukuka ve uluslararası toplumun büyük çoğunluğunun isteği ve kanaatine karşı, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden, hatta 2003 Irak Savaşı, 2022 Ukrayna Savaşı örneklerinde gördüğümüz gibi yok eden eylem ve davranışlarına karşı BM içerisinde ve dışında önleyici, caydırıcı ve sonlandırıcı bir askeri müdahale de mevcut uluslararası sistem ve dengeleri dahilinde olanaklı olamıyor. Bu durum geriye, bu ülkeler veya başka ülkelerin, BM veya uluslararası toplum tarafından önlenemeyen saldırgan davranışlarına yönelik olarak geriye yumuşak güç unsurları ile karşılık verme seçeneğini bırakıyor. Günümüzde BM içinde, kendisine karşı önleyici ve caydırıcı karar ve askeri önlemlerin alınmadığı devletler ve bu devletlerin uluslararası barış ve güvenliği bozacak eylemlerine karşı ekonomik, siyasi yaptırımlar gibi, sosyal, kültürel kınama ve tasvip etmeme şeklinde kullanılacak yumuşak güç unsurları yoluyla mücadele etme yolunu en makul ve doğru yol olarak öne çıkarıyor. Önümüzdeki yıllarda, sert güç kadar etkili olamasa da, yumuşak güç unsurlarıyla izlenilecek strateji ve politikalar daha çok ve sıklık başvurulacak gibi görünüyor.

***** ***** ***** *****

Dr. Ebru DEMİR

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

“75 yılı aşkın süredir yeni bir dünya savaşının yaşanmaması, Birleşmiş Milletler’in temel başarısı olarak gösterilir. İnsan haklarının, uluslararası kamuoyu nezdinde hâkim söylem olmasında BM’nin rolü büyüktür.”

İkinci Dünya Savaşı’nın yıkıcı sonuçlarının ardından, devletlerin tekrar aynı hataları yapmamak amacıyla kurdukları Birleşmiş Milletler (BM) 75 yılı aşkın süredir etkin bir şekilde faaliyet göstermektedir. Türkiye de bu uluslararası kuruluşun kurucu üyeleri arasındadır. Bir uluslararası kuruluşun başarısının yahut başarısızlığının değerlendirmesinde temel kıstas, kurucu sözleşmesinde belirtilen amaç ve ilkeler ışığında bu kuruluşun hareket edip etmemesidir. Dolayısıyla, BM’nin başarısı da, kurucu sözleşmesi olan Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nde yer alan amaç ve ilkeler üzerinden değerlendirilmelidir.

Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Madde 1’de belirtilen amaç ve hedefler iki kategori altında toplanabilir: uluslararası barış ve güvenliği korumak ve insan hakları konusunda uluslararası iş birliği sağlamak. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda selefi olan Milletler Cemiyeti ile karşılaştırıldığında, Birleşmiş Milletler’in selefine karşı üstünlüğü ortadadır. Kurulduktan 20 yıl sonra yeni bir dünya savaşı yaşanması ve bu savaşı engelleyememesi sebebiyle başarısızlıkla suçlanan Milletler Cemiyeti,

kuruluş amaç ve ilkelerini - uluslararası barış ve güvenliği sağlamak - gerçekleştirme konusunda açık bir şekilde sınıfta kalmıştır.

75 yılı aşkın

süredir yeni bir dünya savaşının yaşanmaması, Birleşmiş Milletler'in temel

başarısı olarak gösterilir. Ancak gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta,

özellikle Soğuk Savaş sonrası, silahlı çatışmaların doğasının değişmesidir.

Devletler arası savaşlar yerini daha çok iç savaşlara (*internal armed conflict*) bırakmıştır. Soğuk Savaş sonrasında,

devletlerin kendi sınırları içinde ortaya çıkan silahlı çatışmalar yaygın hale

gelmiştir. Dolayısıyla, BM'nin, bir dünya savaşının ortaya çıkmasını engelleyen

tek faktör olduğu iddiası pek güçlü değildir. Bu nedenle, uluslararası barış ve

güvenliğin korunması konusunda, "kurulduktan sonra yeni bir dünya savaşının ortaya çıkmaması" güçlü bir başarı ölçütü olarak değerlendirilemez.

Öte yandan, BM'nin diğer amacı olan "insan hakları konusunda uluslararası iş birliği sağlamak" hususunun parametreleri daha açıktır. Kurulduğu tarihten itibaren BM, uluslararası insan hakları hukukunun gelişime önemli katkılarda bulunmuştur. 1948'de İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi ile başlayan süreç, 1966'da ikiz sözleşmelerle (Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme) ve daha sonrasında spesifik alanlardaki sözleşmelerle (örneğin, Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme) devam etmiştir. Türkiye de insan hakları alanındaki bu önemli sözleşmelere taraf bir devlettir. **İnsan haklarının, uluslararası kamuoyu nezdinde hâkim söylem olmasında BM'nin rolü büyüktür.**

Bilindiği üzere BM Sözleşmesi Madde 42, Güvenlik Konseyi'ni güç kullanmakla yetkilendirmektedir. Güvenlik Konseyi, bu maddeye göre, uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden tesisi amacıyla güç kullanma yetkisine sahiptir. Sınırlı sayıda devlete (5 daimi üye) son derece geniş yetkinin verilmesi, zaman zaman Türkiye tarafından eleştirilmektedir. Güvenlik

Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliği neyin tehdit veya ihlal ettiğini tespit edebilecek tek organ olması (BM Sözleşmesi Madde 39) ve bu organın güç kullanma yetkisini elinde bulundurması Türkiye tarafından Genel Kurul'da eleştirilmiştir.

Her ne kadar güç kullanma yolu ile uluslararası barış ve güvenliğin tesisinin sağlanabileceği Sözleşme'de öngörülmüşse de, BM'nin uluslararası barış ve güvenliği sağlama noktasında insan haklarını etkin bir söylem olarak kullandığı da unutulmamalıdır. BM, devletlerin vatandaşlarının haklarını ihlal etmemesini ve kendileri arasındaki uyuşmazlıkları da barışçıl çözüm yolları ile çözmelerini kurulduğundan beri teşvik etmektedir. BM'nin temel organlarından olan Uluslararası Adalet Divanı, devletlerin kendi aralarındaki uyuşmazlıkları barışçıl bir yolla - mahkeme önüne taşıyarak - çözmeleri için kurulmuştur. Dolayısıyla her ne kadar Güvenlik Konseyi'ne güç kullanma yetkisi Sözleşme'de verilmiş olsa da, BM'nin tek işlevinin ve gücünün Güvenlik Konseyi ile özdeşleştirilmemesi gerekir.

İnsan haklarının gelişimine katkıda bulunan Genel Kurul'un ve devletlerin aralarındaki uyuşmazlıkların silahlı çatışma yolu yerine mahkeme önünde çözümlenmesini sağlayan Uluslararası Adalet Divanı'nın faaliyetleri, BM'nin "uluslararası barış ve güvenliği sağlama" amacı için son derece önemli faaliyetlerdir. Özetle, BM'nin başarısı ve uluslararası güvenlik alanındaki etkinliği, insan hakları alanına yaptığı katkılardan ayrı düşünülemez. Uluslararası insan haklarına ilişkin BM sözleşmeleri, gerek devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerinde gerekse kendi iç hukuklarında önemli dönüşümler yaratmış ve yaratmaya da devam etmektedir.
